
САМОСТІЙНА РОБОТА – ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ВНЗ

Шлєіна Людмила Іванівна

викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук Таврійського державного агротехнологічного університету

У статті розкриті особливості самостійної роботи як однієї з складових навчального процесу ВНЗ; з'ясовано суть поняття «самостійна робота», наведені приклади самостійної роботи з курсу «Методика викладання педагогічних дисциплін у ВНЗ».

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА – ОДНА ИЗ СОСТАВЛЯЮЩИХ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА ВУЗА

Шлєіна Людмила Іванівна

викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук Таврійського державного агротехнологічного університету

В статье раскрыты особенности самостоятельной работы как одной из составляющих учебного процесса ВУЗА; выяснено суть понятия «самостоятельная работа», приведены примеры для самостоятельной работы по курсу «Методика преподавания педагогических дисциплин в ВУЗе».

SELF-WORK – AS ONE OF THE COMPONENTS OF STUDYING PROCESS IN A UNIVERSITY

Shleina L.I.

lecturer in social and human sciences Tauride State University
Agrotechnological

In this article the features of the self-work as one of the components of studying process in a university are revealed; the essence of “self-work” concept is founded, the examples of self-work of “Methodology of pedagogical disciplines teaching in a university” are given.

Постановка проблеми. Основою успішної сучасної професійної діяльності в багатьох галузях є самостійність. Майбутній вчитель початкової школи повинен орієнтуватися у завданнях, засобах, щоб приймати та реалізувати ефективні рішення. Цього можна досягти лише за умов вироблення умінь самостійно працювати, що власне, розпочинається під час професійної підготовки. За умовою

Європейської вищої освіти обов'язковим є виділення понад 50% часу на самостійну роботу. Тому цей вид роботи нарівні з аудиторною є однією з форм навчального процесу, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Самостійна робота студентів має значний дидактичний та виховний потенціал.

Вона здатна поглиблювати, систематизувати знання, формувати інтерес до пізнавальної діяльності, виховувати відповідальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням самостійної роботи студентів присвячено наукові дослідження вітчизняних науковців, які різнобічно розглядають дане поняття. А. Алексюк, Г. Костюк, О. Мороз, О. Скрипченко, В. Онишук та ін. розглядають дану проблему крізь призму розумової самостійності й ролі студента в її здійсненні. О. Дубасенюк, В. Лозова, В. Лубенець вивчають питання розвитку самостійності під час позааудиторної діяльності. О. Кучерявий, В. Сипченко аналізують концептуальні засади організації самостійної навчальної діяльності.

Мета статті – проаналізувати самостійну роботу як одну із складових навчального процесу ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Проблема самостійної роботи студентів була актуальною в різні періоди розвитку вищої освіти. Але якщо на етапах становлення вищої освіти самостійна робота студентів розглядалась як важлива форма організації навчального процесу, що поступалася за обсягом аудиторних занять, то сучасні нормативні документи Міністерства освіти і науки України визнають її основним видом навчально-пізнавальної діяльності студентів. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що вже із 60-х років спостерігається посилення уваги до самостійної роботи студентів і в цих умовах докорінно змінилася роль викладача на заняттях. Завдання полягало не в передачі інформації, а у створенні мотивації до самостійного поглибленого вивчення [4].

Перш за все, з'ясуємо суть поняття «самостійна робота». У різних дослідженнях зазначений феномен розглядається неоднозначно. Так, у вітчизняній педагогічній літературі феномен «самостійна робота» трактується так:

- обов'язкова складова частина навчальної діяльності студента у процесі здобуття вищої освіти;

- форму організації навчального процесу;
- основний засіб опанування необхідних знань;
- діяльність студента в ході виконання навчальних завдань;
- самоорганізація студентом процесу навчання;
- безпосереднє мислення, міркування студента в ході навчального процесу [4].

П.І. Підкасистий дає таке визначення:

«самостійна робота є не чим іншим, як засобом залучення тих, хто навчається, до самостійної пізнавальної діяльності, засобом логічної і психологічної організації останньої [5]».

На думку С.У. Гончаренка, самостійна навчальна робота – різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності учнів, які здійснюються нами на навчальних заняттях або вдома за завданнями вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі [3].

Спираючись на розглянуті визначення, запропоновані в різний час ученими, ми дійшли до висновку, що самостійна робота студентів – це спланована, організаційно й методично спрямована пізнавальна діяльність студентів для досягнення конкретного навчального результату, що здійснюється під опосередкованим керівництвом викладача.

Основними функціями самостійної роботи студентів у ВНЗ є: пізнавальна, самостійна, прогностична, коригуюча та виховна.

Пізнавальна функція визначається засвоєнням студентом систематизованих знань з дисциплін. *Самостійна* функція – це формування вмій і навиків, самостійного їх оновлення і творчого застосування. *Прогностична* функція є вмінням студента вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання. *Коригуюча* функція визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність. *Виховна* функція – це формування самостійності як риси характеру.

Зміна концептуальної основи й розширення функцій самостійної роботи студента не тільки веде до збільшення її обсягу важливості, а й

викликає зміну у взаємовідносинах між викладачем і студентом як рівноправними суб'єктами навчальної діяльності, тобто коригує всі психолого-педагогічні (організаційні, методичні) засоби забезпечення самостійної роботи студентів.

Г. Бутенко виділяє труднощі, з якими стикаються студенти під час самостійної роботи: інтелектуальні (тобто такі, що можуть бути усуненими студентами завдяки розумовим зусиллям у напрямі усвідомлення власного місця й функції власної поведінки), мотиваційні (зумовлені невідповідністю рівня власної мотивації та необхідним характером комунікативної поведінки), етичні (виникають унаслідок браку толерантності, зухвальства, невихованості), емоційні (становлять негативну емоційну реакцію аудиторії на студента, манери, звички, зовнішній вигляд), психологічні (зумовлені індивідуально-психологічними особливостями студентів) [2].

Як зазначають науковці, самостійну роботу студентів структурно можна розділити на дві частини: організовану викладачем і самостійну роботу, що студент буде за своїм розсудом, без безпосереднього контролю з боку викладача (підготовка до лекцій, лабораторних і практичних занять, заліків, колоквиумів тощо). Керування самостійною роботою студентів – це, насамперед, уміння оптимізувати процес поєднання цих двох частин. Основна навчальна робота полягає саме у позааудиторній роботі, коли аудиторна лише спрямовує подальшу індивідуальну позааудиторну діяльність студентів. Перевагою позааудиторної самостійної роботи є те, що студенти виконують її за власним бажанням й оволодівають пріоритетними для себе професійними вміннями, тому вона дає ефективні результати за умови правильної її організації.

На думку А.М. Алексюка, самостійна робота студентів має дві вагомні основи [1, с.126]:

1. Самостійність – здатність людини виконувати певні дії чи цілий комплекс дій

без безпосередньої допомоги з боку іншої людини чи технічних засобів, що її замінюють, керуючись лише власним досвідом. Самостійність студента в здобутті знань є доволі непростим утворенням і передбачає оволодіння ним складними вміннями й навичками:

– бачити сенс і мету навчальної роботи, бути мотивованим на здобуття загальноосвітніх і професійних знань та вмінь;

– наукової організації власного навчання й освіти. Оскільки навчання є фактично «професійною» діяльністю студента, то має свої правила та технології організації (студент повинен уміти визначати мету, предмет і засоби навчальної діяльності, оптимально використовувати відведений на самостійну роботу час);

– творчо, по-новому підходити до питань, які необхідно вирішити, оскільки виконання подібних завдань спонукає студента до стандартизованого прийняття рішень;

– аналізувати й оцінювати здобуті навчальні результати. Тобто самостійність студента у навчальній діяльності визначається наявністю таких компонентів: мотиваційного, орієнтувального, організаційного, процесуального, енергетичного, оціночного.

II. Працездатність. Критерієм ефективності самостійної роботи є праця студента на повну силу своїх можливостей, вимір якої – працездатність. Під працездатністю розуміють готовність до виконання тієї чи іншої навчальної роботи з високим ступенем напруження, із великими затратами нервової енергії протягом певного часу. Працездатність має індивідуальний характер і залежить від внутрішніх та зовнішніх факторів. До суб'єктивних факторів належать інтелектуальні здібності, мотивованість на навчання, особливості волі, стан здоров'я, володіння навичками наукової організації навчальної праці; до об'єктивних – організація навчального місця, режим праці й відпочинку у ВНЗ, завантаження різноманітною роботою, наявність доручень, обсяг та теоретичний

рівень розумового навантаження, кількість навчальних завдань, монотонне й тривале виконання однієї й тієї ж роботи, тривалість сну, харчування, механічне та примусове заучування тексту.

Науковці самостійну роботу студентів класифікують за різними критеріями:

1. За характером керівництва і способом здійснення контролю за якістю знань з боку викладача (з урахуванням місця, часу проведення), можна виділити:

а) аудиторну – позааудиторну (3-4 години на день, у т. ч. й у вихідні);

б) колективну роботу під контролем викладача – індивідуальні заняття з викладачем.

2. За рівнем обов'язковості:

а) обов'язкову, визначену навчальними планами і робочими програмами (виконання домашніх завдань, підготовка до лекцій, практичних робіт та різновиди завдань, які виконуються під час ознайомлювальної, навчальної, виробничої, переддипломної практики, підготовка і захист дипломних та курсових робіт тощо);

б) рекомендовану (участь у роботі наукових гуртків, конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей, рецензування робіт тощо);

в) ініційовану (участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, вікторинах, виготовлення наочності, підготовка технічних засобів навчання тощо).

3. За рівнем прояву творчості:

а) репродуктивну, що здійснюється за певним зразком (розв'язування типових задач, заповнення таблиць, моделювання схем, виконання тренувальних завдань, що вимагають осмислення, запам'ятовування і простого відтворення раніше отриманих знань);

б) реконструктивну, яка передбачає слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез тощо.

в) евристичну, спрямовану на вирішення проблемних завдань, отримання нової інформації, її структурування (складання опорних конспектів, схем-конспектів, анотацій, побудову технологічних карт, розв'язання творчих завдань).

г) дослідницьку, яка орієнтована на проведення наукових досліджень (експериментування, проектування приладів, макетів, теоретичні дослідження та ін.).

Продуктивність самостійної роботи студентів залежить від ефективності її виконання. Організація СРС має два необхідні етапи: 1) початкова організація, яка передбачає постановку навчальних завдань за безпосередньої участі викладача; 2) самоорганізація, що відбувається переважно без присутності викладача.

Успішність самостійної роботи студентів значною мірою залежить від уміння викладача організувати обидва її етапи. Організація СРС – це діяльність викладача для залучення всіх студентів до систематичного й продуктивного самостійного навчання [4].

Під час вивчення навчальної дисципліни «Методика викладання педагогічних дисциплін у ВНЗ» слід виокремити такі види самостійного учіння студента:

- слухання лекцій, виконання практичних робіт;
- відпрацювання тем лекцій, виконання практичних робіт студентами заочної форми навчання (ЗФН);
- підготовка рефератів, написання магістерської роботи;
- підготовка до модульного контролю та іспитів;
- робота з літературою та ін.

Вивчення даного курсу здійснено через три етапи: теоретичний, практичний та самостійної роботи.

Модуль самостійної роботи охоплює роботу студента в модульному середовищі, виконання завдань самостійної роботи (практичні завдання), участь у наукових конференціях, конкурсах наукових робіт, олімпіадах. Оцінюється самостійна робота двадцятьма балами.

З курсу «Методика викладання педагогічних дисциплін у ВНЗ» розроблена тематика для самостійної роботи таким чином, щоб вони сприяли розвитку студентів до педагогічних знань.

Пропонуємо окремі завдання для самостійної роботи в модульному середовищі до

тем з даного курсу. **Тема 1. Характеристика основних розділів курсів педагогічних дисциплін. (Вступ до спеціальності).** (1. Написати реферат на тему: «Вища освіта в Україні і Болонський процес» 2. Перерахуйте шляхи входження України до Європейського простору вищої освіти. 3. Охарактеризуйте основні чинники соціально-економічного розвитку України в процесі Євро інтеграції. 4. Охарактеризуйте європейську систему оцінювання знань студентів ВНЗ. 5. Написати твір-мініатюру на тему «Мій ідеал учителя» або «Образ учителя в українській художній літературі». 6. Назвіть права та обов'язки студента вищого закладу освіти. 7. Охарактеризуйте основні форми організації навчання у вищому педагогічному закладі освіти. 8. Розкрийте суть навчально-пізнавальної діяльності студента під час лекції або іншого навчального заняття. 9. Назвіть види і форми контролю ЗУН. 10. Охарактеризуйте критерії та норми оцінювання ЗУН. 11. Назвіть форми організації виховної роботи, які використовуються у педагогічному університеті. 12. Поясніть, в чому виявляється пізнавальна діяльність студентів. 13. Обґрунтуйте мотивацію дослідницької діяльності студентів. Складіть коротку програму самостійної позааудиторної роботи з підвищення своєї педагогічної культури. 14. Складіть план самовиховання на семестр. 15. Поясніть методичку роботи з книгою. 16. Назвіть і поясніть види читання. 17. Охарактеризуйте основні етапи написання реферату. 18. Поясніть роль самовиховання у підготовці майбутнього педагога. 19. Проведіть теле-інтерв'ю у вчителя на тему: «Що є найважливішим у Вашій професії?». 20. Створіть картотеку висловів провчителя. 21. Складіть власне педагогічне кредо. 22. Напишіть лист майбутньому учневі. 23. Візьміть інтерв'ю у студентів 2-5 курсу на тему «Що вас приваблює у професії вчителя?». 24. Розробити робочу навчальну програму до курсу «Вступ до спеціальності». 25. Розробити структуру і зміст однієї лекції (за вибором студента). 26. Розробити структуру і зміст одного практичного заняття з курсу (за вибором студента). **Тема 2.**

Школотзнавство (1. Законспектувати Закон України «Про загальну середню освіту». Розділ Управління закладами освіти. 2. Проаналізуйте управлінську діяльність керівників школи. Визначте, чи відповідає вона названим принципам управління. 3. Установіть, які з методів управління займають головне місце в роботі керівників школи. 4. Написання рефератів на теми: «Організація управління загальноосвітнім навчальним закладом на сучасному етапі», «Педагогічна рада школи – важливий чинник підвищення ефективності навчально-виховного процесу». 5. Опрацюйте працю В. О. Сухомлинського «Розмова з молодим директором школи». Встановіть, які вимоги до професійних та особистісних якостей директора школи він висуває. Визначте, як розглядав В. О. Сухомлинський шляхи створення єдиного педагогічного колективу школи. 6. Серед обов'язків учителів у законі «Про загальну середню освіту» зазначається: «постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру». Складіть власний план роботи по підвищенню загальної професійної культури. 7. Дати характеристику національній системі післядипломної освіти педагогічних кадрів. 8. Дати класифікацію основних напрямів розвитку передового педагогічного досвіду в Україні. 9. Напишіть твір на тему: «Якби я був директором школи, я б...». 10. Напишіть твір на тему «Якби я був міністром освіти я б...». 11. У письмовій формі проаналізуйте свою підготовку, визначте її рівень. 12. Заплануйте самостійну роботу над розвитком прикладних навичок та умінь).

Можна стверджувати, що правильно організована самостійна робота сприяє розширенню й закріпленню знань і умінь, що одержуються на лекціях і практичних заняттях, розвитку творчого потенціалу студентів, реалізації їх професійних навичок.

Висновок. Отже, самостійна робота відіграє важливу роль у навчальному процесі ВНЗ. Вона формує навички самостійної діяльності, виробляє здатність самостійно приймати відповідальні рішення, знаходи-

ти оптимальний вихід із складних ситуацій, формує самостійність як важливу рису характеру, що займає провідне місце в структурі особистості сучасного фахівця.

Література:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія: [підручник] / А. М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 558 с.
2. Бутенко Г.П. Самостійна робота студентів в освітньому процесі педагогічного ВНЗ / Г.П. Бутенко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2012. – №7. – С.35-40.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Гончаренко С.У. – К.: Либідь, 1997. – 375с.
4. Гришюк Л.К., Сірук М.В. Організація самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищого навчального закладу / Л.К. Гришюк, М.В. Сірук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – №17. – С.9-14.
5. Подкасистый П.И. Педагогика: [учебник] / П.И. Подкасистый. – М., 2006. – 608с